

Melanie Frank, *Sprache im Spannungsfeld von Nation und Demokratie. Lettlands Sprachenpolitik seit Wiedererlangung der Unabhängigkeit* (Veröffentlichungen des Nordost-Instituts, Bd. 32), Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 2023, ss. 247, ISBN 978-3-447-12067-8.

Tytuł książki Melanie Frank: *Sprache im Spannungsfeld von Nation und Demokratie. Lettlands Sprachenpolitik seit Wiedererlangung der Unabhängigkeit* można przetłumaczyć na język polski jako „Język w obszarze napięć między narodem a demokracją. Polityka językowa Łotwy od odzyskania niepodległości”. Monografia ta stanowi dogłębną analizę polityki językowej Łotwy w erze postsowieckiej. Opisuje złożone relacje między budowaniem narodu, demokracją a polityką językową, szczególnie w kontekście wysiłków Łotwy mających na celu umocnienie jej tożsamości narodowej poprzez promocję języka łotewskiego. Autorka bada skomplikowaną dynamikę społeczno-polityczną, która pojawiła się po odzyskaniu przez Łotwę niepodległości, skupiając się na napięciach między łotewską większością etniczną a przede wszystkim liczną rosyjskojęzyczną mniejszością.

Głównym motywem książki jest kluczowa rola języka w triadzie z narodem i demokracją, czyli procesie nacjonalizacji i demokratyzacji Łotwy po odzyskaniu niepodległości od Związku Radzieckiego, w których język łotewski staje się istotnym narzędziem wzmocnienia tożsamości narodowej i suwerenności. Frank przedstawia fundamentalne wyzwanie, przed którym stanęła Łotwa: zrównoważenie potrzeby konsolidacji demokratycznej przy jednoczesnym wzmocnieniu tożsamości łotewskiej, głównie poprzez politykę językową. W tym kontekście podkreślone są trudności w integracji niełotewskojęzycznych mniejszości z systemem politycznym, przy jednoczesnym zachowaniu poczucia jedności narodowej. Frank bada dwutorowe podejście, w którym Łotwa dąży(ła) do budowania instytucji demokratycznych, ale także promocji polityk o silnym wymiarze narodowym, szczególnie w odniesieniu do języka. Taki dualizm (do)prowadził jednak do napięć politycznych, prawnych i społecznych, zwłaszcza w odniesieniu do społeczności rosyjskojęzycznej, która w 2021 r. nadal stanowiła około 25% populacji kraju.

Jednym z najważniejszych aspektów książki jest analiza napięć i konfliktów etnicznych i językowych, które pojawiły się po odzyskaniu przez Łotwę niepodległości. Historia Łotwy sowieckiej, naznaczona znaczną migracją Rosjan i polityką rusyfikacji, spowodowała przesunięcia demograficzne, które pozostawiły dużą liczbę rosyjskojęzycznych obywateli w granicach Łotwy. W tym kontekście język stał się wysoce upolitycznionym zagadnieniem, szczególnie po odzyskaniu przez Łotwę niepodległości, kiedy to podjęto starania, aby przywrócić łotewskiemu funkcję języka dominującego w życiu publicznym. Frank podkreśla, że polityka językowa Łotwy miała na celu odwrócenie skutków sowieckiej rusyfikacji, szczególnie poprzez ustawy, które łotewskiemu dawały status jedyne oficjalnego języka państwowego. Podejście to często alienowało rosyjskojęzyczną mniejszość, co prowadziło do protestów i mobilizacji politycznej tej grupy.

Jednym z kluczowych tematów debaty jest pytanie, czy te nacjonalizujące polityki przyczyniły się do rozwoju łotewskiej demokracji, czy wręcz przeciwnie – jej zaszkodziły. Chociaż ustawy językowe wzmocniły tożsamość narodową Łotwy, jednocześnie stworzyły podziały i poczucie wykluczenia wśród rosyjskojęzycznych mieszkańców. Napięcie to podkreśla szerszy dylemat między nacjonalizacją a demokratyczną inkluzywnością.

W kilku miejscach autorka słusznie zauważa szczególną rolę dwóch jeszcze języków: liwskiego i (pisanego) łatgalskiego, które niektóre akty prawne pozycjonują „ponad innymi językami mniejszościowymi i przewidują dla nich wsparcie w sferze kultury, bez bardziej szczegółowego określenia tego wsparcia. O obu tych językach jednak (jeszcze) brak wzmianki w ustawodawstwie dotyczącym mediów” (s. 129).

W tomie badaczka poświęca dużo uwagi prawnym podstawom polityki językowej Łotwy, która traktuje język jako narzędzie polityczne. Frank analizuje łotewskie ustawy językowe, szczególnie ustawę o języku państwowym z 1992 r., która ustanowiła łotewski oficjalnym językiem państwa, nakładając surowe ograniczenia na używanie rosyjskiego w sferze publicznej, w tym w edukacji, biznesie i administracji rządowej. Frank zauważa, że ramy prawne dotyczące języków obejmują w Łotwie również inne obszary, takie jak obywatelstwo oraz prawa i przepisy wyborcze, co czyni z języka problem przekrojowy.

Jak opisuje Frank, ustawy językowe Łotwy są kluczowym elementem jej strategii budowania narodu. Poprawki do konstytucji z 1998 r., które ponownie potwierdziły status łotewskiego jako języka państwowego, oraz reformy edukacyjne z 2004 r., które ograniczyły nauczanie w języku rosyjskim, stanowią przykład takiego podejścia. Autorka jednak krytykuje trudności w skutecznym egzekwowaniu tych ustaw, szczególnie w miastach takich jak Ryga, gdzie rosyjski jest wciąż w powszechnym użyciu.

Melanie Frank wychodzi również poza kontekst jedynie łotewski, porównując sytuację w innych państwach postsowieckich, takich jak Estonia, Ukraina i Mołdawia, które stawiały czoła podobnym wyzwaniom. Analiza porównawcza podkreśla szerszy regionalny trend wykorzystywania języka jako narzędzia konsolidacji narodowej w na nowo niepodległych państwach. Każdy z tych narodów, podobnie jak Łotwa, musiał zmierzyć się z wyzwaniem integracji dużej liczby rosyjskojęzycznych obywateli, jednocześnie ustanawiając języki, niegdyś określane tytułarnymi, jako symbole suwerenności i niepodległości od Rosji. Ta perspektywa porównawcza jest wartościowa, ponieważ umieszcza politykę językową Łotwy w szerszym kontekście postsowieckim, pokazując, że język stał się jednym z kluczowych pól walki o potwierdzenie niepodległości od sowieckiej przeszłości, mimo że w każdym przypadku decyzja o priorytetowym traktowaniu języka tytułarnego wiązała się z potęgowaniem napięć społecznych w odniesieniu do rosyjskojęzycznych obywateli. To właśnie analizie wpływu polityki językowej Łotwy na rosyjskojęzyczną mniejszość, jej marginalizację i opór, jest poświęcona znaczna część książki Melanii Frank, która m.in. przedstawia szczegółowe dane demograficzne, aby pokazać rozmiar i rozmieszczenie tej grupy, zwłaszcza w centrach miejskich, takich jak Ryga. Tom dokumentuje społeczną i polityczną marginalizację, która wynikała z polityki ograniczających używanie rosyjskiego w życiu publicznym. Reformy edukacyjne, które wprowadziły obowiązek nauczania w języku łotewskim, wywołały protesty i opór ze strony społeczności rosyjskojęzycznej. W książce nie znalazły się

jeszcze szersze odniesienia do najnowszych decyzji i działań, które od 2024 r. praktycznie likwidują szkolnictwo rosyjskojęzyczne w Łotwie. Frank twierdzi, że choć te polityki skutecznie promowały język łotewski, jednocześnie pogłębiały podziały i wzmacniały poczucie wykluczenia wśród rosyjskojęzycznych obywateli. W książce zaprezentowano zatem polityczną mobilizację tej części populacji, analizując, jak język stał się punktem zbornym dla ruchów politycznych sprzeciwiających się nacjonalizacyjnym działaniom łotewskiego rządu. Frank omawia także, w jaki sposób zewnętrzni aktorzy, zwłaszcza Federacja Rosyjska, próbowali wywierać wpływ na rosyjskojęzyczną mniejszość w Łotwie, kolosalnie komplikując wewnętrzną dynamikę jej polityk językowych. Oprócz omówienia wpływu na mniejszości, książka porusza również rolę różnych aktorów politycznych w kształtowaniu polityki językowej Łotwy. Partie nacjonalistyczne, które często przedstawiają obronę języka łotewskiego jako kwestię bezpieczeństwa narodowego, odgrywają centralną rolę w tej debacie. Frank zauważa, że kampanie polityczne często wykorzystują politykę językową jako sposób na zdobycie poparcia, szczególnie wśród etnicznej większości łotewskiej. W monografii podkreślono jednak także opozycję ze strony rosyjskojęzycznych ruchów politycznych, które uczyniły politykę językową punktem centralnym dla własnych celów politycznych. Grupy te czasami ścierały się z łotewskimi nacjonalistami, szczególnie w kwestiach takich jak reformy edukacyjne i prawo do obywatelstwa.

W monografii poruszono również rolę organizacji międzynarodowych w kształtowaniu polityki językowej Łotwy. Członkostwo Łotwy w Unii Europejskiej i jej relacje z Organizacją Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE) wywarły na kraj presję, by dostosować się do międzynarodowych standardów w zakresie zapewnienia (językowych) praw mniejszości. Frank opisuje, jak Łotwa radziła sobie z tą presją, często próbując zrównoważyć swoje działania nacjonalizacyjne z potrzebą utrzymania dobrych relacji z zachodnimi instytucjami. Autorka podaje przykłady, w których międzynarodowi aktorzy krytykowali politykę językową Łotwy za marginalizowanie mniejszości. Zauważa jednak również, że narodowy interes Łotwy w zachowaniu jej języka i kultury często przeważał nad międzynarodowymi obawami dotyczącymi praw mniejszości.

Kluczowym polem walki w polityce językowej Łotwy jest edukacja: M. Frank opisuje wysiłki rządu mające na celu zapewnienie, by język łotewski sta(wa)ł się dominującym językiem nauczania w szkołach. Polityka ta spotyka(ła) się z oporem rosyjskojęzycznych społeczności, szczególnie w obszarach, gdzie to właśnie język rosyjski historycznie był głównym językiem edukacji. W książce przedstawiono szczegółową analizę stopniowego wdrażania tych reform, począwszy od początku lat dwutysięcznych, oraz wynikających z tego protestów i mobilizacji politycznej wśród rosyjskojęzycznych mieszkańców. Autorka pokazuje, że reformy edukacyjne są częścią szerszej strategii mającej na celu zapewnienie, że przyszłe pokolenia będą biegłe w języku łotewskim, ale jednocześnie były one źródłem poważnych konfliktów społecznych.

Książka doskonale umiejscawia politykę językową Łotwy w historycznym kontekście rządów sowieckich. Dziedzictwo polityki rusyfikacji jest powracającym tematem, gdyż wysiłki Łotwy na rzecz przywrócenia języka łotewskiego jako dominującego można postrzegać jako reakcję na dekady tłumienia rodzimego języka i kultury. W opinii recenzenta brak jednak w tym kontekście choćby pośredniego odniesienia do polityki

rosyjskiej i radzieckiej wobec łatgalskiej odmiany językowej. Frank przedstawia natomiast szczegółowy przegląd historyczny okresu sowieckiego, podkreślając, jak rosyjski stał się dominującym językiem w wielu aspektach życia publicznego. Autorka argumentuje, że polityka językowa Łotwy po odzyskaniu niepodległości była napędzana pragnieniem odrzucenia tego dziedzictwa i ponownego podkreślenia języka łotewskiego jako symbolu tożsamości narodowej i suwerenności.

Rozdział drugi, poświęcony polityce językowej w kontekście polityki nacjonalistycznej i demokratyzacji, dostarcza dogłębnej analizy ewolucji polityki językowej Łotwy w kontekście jej tendencji nacjonalizacyjnych oraz wysiłków na rzecz demokratyzacji. W rozdziale przedstawiono złożoną interakcję między dążeniem Łotwy do promocji swojej tożsamości narodowej poprzez język, szczególnie w kontekście jej historycznych i politycznych przemian, a jej wysiłkami na rzecz ustanowienia norm demokratycznych. Rozpoczęto od omówienia relacji między nacjonalizmem a polityką językową, podkreślając, że historycznie promocja języka narodowego była centralnym elementem wysiłków budowania państwa w całej Europie. W Łotwie proces ten był kształtowany zarówno przez zewnętrzne rządy, jak i potrzebę pielęgnowania odrębnej tożsamości narodowej w opozycji do zagranicznych elit. Promocja języka łotewskiego, zwłaszcza po rozpadzie Związku Radzieckiego, stała się kluczowym elementem afirmacji niepodległości i suwerenności. Odzwierciedla to szersze trendy w formowaniu państw w Europie Wschodniej, gdzie język często staje się narzędziem emancypacji narodowej. Następnie w rozdziale autorka kontynuuje analizę polityki językowej Łotwy od lat dziewięćdziesiątych XX w., koncentrując się na tym, jak państwo łotewskie radziło sobie w relacjach z mniejszościami etnicznymi i językowymi, szczególnie z populacją rosyjskojęzyczną. Polityka państwa była naznaczona balansowaniem między utrzymaniem tożsamości etniczno-językowej a promowaniem inkluzji w procesach demokratycznych. To napięcie ilustruje polityka dotycząca obywatelstwa i języka w Łotwie, polegająca na tym, że np. choć elementy procesu uzyskania obywatelstwa wymagają integracji w społeczeństwo łotewskie, przyznanie obywatelstwa skutkuje pełnym członkostwem w społeczności politycznej, niezależnie od przynależności etnicznej. Polityka językowa Łotwy nie wpisuje się jednoznacznie w kategorie liberalnej demokracji lub demokracji etnicznej. Podejście państwa do zarządzania różnorodnością językową obejmuje zarówno elementy inkluzywne, jak i restrykcyjne, z naciskiem na zapewnienie poczucia jedności narodowej, przy jednoczesnym uwzględnieniu pewnego stopnia pluralizmu etniczno-językowego. Taka dynamika kwestionuje pojęcie konfliktu między nacjonalizmem a demokratyzacją, sugerując zamiast tego, że polityka językowa Łotwy może przyczynić się do rozszerzenia dyskursu politycznego poprzez negocjowanie relacji między grupami językowymi. W rozdziale tym ponadto podkreślono rolę elit narodowych w kształtowaniu polityki językowej i różnorodne wyniki tych polityk, w zależności od ograniczeń kontekstualnych. Przypadek Łotwy, z naciskiem na język łotewski, dostarcza przykładu, jak polityka językowa może służyć zarówno jako narzędzie spójności narodowej, jak i punkt zapalny w procesie demokratyzacji. Rozdział kończy się refleksją nad szerszymi implikacjami polityki językowej dla konsolidacji demokracji, sugerując, że doświadczenia Łotwy dostarczają cennych wniosków na temat wyzwań i możliwości, przed którymi stają postsowieckie państwa zmagające się z różnorodnością językową. Autorka przedstawia tu zniuansowane

spojrzenie na to, jak polityka językowa przecina się z kwestiami tożsamości narodowej, inkluzji politycznej i demokratyzacji w Łotwie, czyniąc ją ważnym studium przypadku dla zrozumienia szerszej dynamiki polityki językowej w społeczeństwach wiełoetnicznych i postimperialnych.

W rozdziale trzecim – o metodologicznym podejściu i bazie źródłowej monografii – szczegółowo wyjaśniono zastosowane metody badawcze oraz rodzaje źródeł, które stanowią podstawę analizy. Rozdział rozpoczyna się od umiejscowienia badań w ramach paradygmatu postpozytywistycznego. Ten paradygmat, jak wyjaśniono, kształtuje zarówno ontologiczne, jak i epistemologiczne podejście do badań, które opiera się na przekonaniu, że rzeczywistości społeczne są konstrukcjami i że można je zrozumieć poprzez interpretację, a nie przez uniwersalnie obowiązujące prawa. Metodologia badawcza opiera się na projekcie studium przypadku, z wykorzystaniem metody analizy zgodności (*congruence analysis*). Studium przypadku koncentruje się na polityce językowej Łotwy i jest porównywane z trzema innymi postsowieckimi państwami: Estonią, Ukrainą i Mołdawią. Porównanie ma na celu analizę, w jaki sposób polityki językowe podczas pierestrojki wpłynęły na transformacje polityczne w tych krajach. Przypadek Łotwy traktowany jest jako „najbardziej prawdopodobny przypadek” do przetestowania teoretycznych założeń dotyczących związku między demokratyzacją a instytucjonalizacją cech etno-lingwistycznych. Kluczową metodą używaną w analizie jest śledzenie procesów (*process tracing*), które pomagają badaczowi zidentyfikować zarówno ciągłość, jak i przerwy w polityce językowej Łotwy. Analiza procesów umożliwia odkrycie dynamiki tematycznej w ramach polityki językowej, która jest kluczowa dla zrozumienia szerszych przemian politycznych w okresie transformacji. Jeśli chodzi o materiał źródłowy, w rozdziale omówiono użycie zarówno źródeł pierwotnych, jak i wtórnych. Źródła pierwotne obejmują bazy danych legislacyjnych z czterech krajów, umożliwiające analizę ustaw, dekretów i innych dokumentów politycznych. Dodatkowo, źródła wtórne obejmują szeroki zakres literatury na temat polityki narodowościowej Związku Radzieckiego oraz transformacji politycznych po rozpadzie ZSRR (szczególnie prace takich badaczy jak Pål Kolstø, Rein Ruutsoo i Martin Ehala). Rozdział kończy się omówieniem wyzwań związanych z subiektywnymi uprzedzeniami w niektórych źródłach wtórnych, podkreślając potrzebę przejrzystej interpretacji danych.

Rozdział czwarty odnosi się do polityk językowych w czterech postsowieckich krajach transformacyjnych: Łotwie, Estonii, Ukrainie i Mołdawii w perspektywie porównawczej i zajmuje się tym, jak język został upolityczniony podczas ruchów niepodległościowych oraz jakie decyzje dotyczące polityki językowej podjęto bezpośrednio po uzyskaniu niepodległości. Celem tego rozdziału było porównanie sytuacji językowych i politycznych kontekstów transformacji w tych krajach, badając struktury władzy i to, jak każde z państw podchodziło do kwestii języka i narodu. Kraje bałtyckie, szczególnie Łotwa i Estonia, były w stanie czerpać ze swoich przedwojennych doświadczeń państwowości, co pomogło zmobilizować ludność do działań na rzecz niepodległości, przekraczając granice etniczno-językowe. Oba te kraje przywróciły elementy swoich poprzednich konstytucji, co wzmocniło ideę powrotu do norm sprzed czasów sowieckich. W przeciwieństwie do tego Mołdawia i Ukraina nie miały spójnej narracji narodowej obejmującej całą populację, co utrudniało budowanie szerokiego poparcia dla niepodległości opartego na wspólnej tożsamości narodowej. Jednym z głównych argu-

mentów jest to, że choć wszystkie cztery kraje uchwaliły ustawy językowe mające na celu pozycjonowanie języków tytularnych ponad rosyjskim, to ich wdrożenie było naprawdę skuteczne jedynie w Łotwie i w Estonii. W tych państwach bowiem języki tytularne były ściśle powiązane z tożsamością narodową, a władza polityczna zgodnie kierowała się zasadą z nacjonalizacji państwa i jego języka. W Mołdawii i w Ukrainie było to mniej widoczne, gdyż spuścizna sowieckich elit politycznych i podziały regionalne utrudniały skuteczność takich polityk językowych. Przykładowo wysiłki Mołdawii na rzecz wzmocnienia języka mołdawskiego/rumuńskiego były skomplikowane przez jej historyczne i kulturowe więzi z Rumunią, co doprowadziło do wewnętrznych podziałów dotyczących tożsamości narodowej. Rozdział ten pokazuje także, w jaki sposób struktury władzy podczas przejścia ustrojowego wpłynęły na politykę językową: podczas gdy Łotwa i Estonia skorzystały z wyraźniejszej rekonfiguracji przestrzeni politycznej wzdłuż linii narodowych, w Ukrainie i w Mołdawii dawne elity sowieckie zachowały znaczący wpływ, a wdrażanie polityki językowej często musiało uwzględniać interesy obszarów/regionów rosyjskojęzycznych.

W rozdziale piątym autorka przedstawia politykę językową Łotwy jako politykę nacjonalizacji po uzyskaniu niepodległości, analizując jej szersze implikacje na płaszczyznach etnicznych i politycznych. Podkreśla, że polityka językowa Łotwy nie jest jedynie próbą przywrócenia języka łotewskiego jako jedynego języka państwowego, lecz jest głęboko powiązana z etno-polityczną dynamiką kraju. Polityki te odzwierciedlają wysiłki mające na celu wzmocnienie tożsamości narodowej poprzez środki językowe, często stawiając większość łotewską przeciwko licznej rosyjskojęzycznej mniejszości. Prowadzi to do kolejnych napięć wynikających z konieczności balansowania między demokracją a nacjonalizacją. Kluczowe punkty analizy w tym rozdziale obejmują:

1. Ramy prawne, czyli legislacyjną ewolucję łotewskich ustaw językowych, począwszy od Ustawy o języku z 1990 r. po bardziej rygorystyczną Ustawę o języku państwowym z 1999 r., których celem było promowanie łotewskiego jako wyłącznego języka państwowego. Kroki te były kluczowe dla tworzenia zjednoczonej tożsamości narodowej.

2. Konflikty etniczno-językowe w polityce – systemy partyjne w Łotwie często odzwierciedlają podział między łotewskojęzyczną większością a rosyjskojęzyczną mniejszością. Polityki językowe są silnie upolitycznione, stanowiąc pole bitwy o obronę praw narodowych lub mniejszościowych.

3. Rosyjską mniejszość i wpływy zewnętrzne, na skutek których mniejszość ta postrzegana jest jako narzędzie wpływu ze strony Rosji, co komplikuje wysiłki Łotwy na rzecz integracji tej społeczności mniejszościowej bez jej alienacji.

W rozdział tym podkreślono, że język w Łotwie nie jest jedynie środkiem komunikacji, lecz kluczowym elementem tożsamości narodowej, kształtowanej przez historię obcego panowania oraz starania o narodową samoafirmację. Ta dynamika nieustannie wywołuje napięcia między utrzymaniem państwa demokratycznego a wprowadzaniem polityki nacjonalizacyjnej.

Rozdział szósty monografii jest poświęcony programom, aktorom i kontrowersjom w łotewskiej polityce językowej i oferuje wszechstronną analizę programów politycznych, kluczowych aktorów oraz kontrowersji związanych z polityką językową, szczególnie w kontekście jej ewolucji przez różne okresy wyborcze oraz wpływu różnych

organów rządowych i organizacji międzynarodowych. Rozdział ten jest podzielony na dwie główne części. Pierwszą z nich poświęcono polityce językowej w kontekście kampanii wyborczych i formowania rządu. Część ta zawiera dogłębną analizę, jak kwestie językowe były traktowane podczas różnych okresów wyborczych w łotewskim parlamencie (Saeima), od 5 do 13 kadencji. Kluczowym tematem jest ewolucja polityki językowej w odpowiedzi na zmieniającą się dynamikę polityczną oraz jakie miała ona odzwierciedlenie w koalicjach rządowych i porozumieniach. Analiza podkreśla przesunięcia w zainteresowaniu z kwestii obywatelstwa dla rosyjskojęzycznej mniejszości w stronę bardziej spolaryzowanych debat na temat języka, szczególnie po znaczących wydarzeniach, takich jak np. referendum językowe w 2012 r. Autorka koncentruje się na tym, jak polityka językowa stała się kluczowym tematem w polityce narodowej, zwłaszcza podczas wyborów. Od 5 do 7 kadencji (1993–1999) kwestie językowe nie znajdowały się w centrum politycznych debat w Saeimie, ponieważ były one w dużej mierze przyćmione przez pilniejsze tematy, takie jak obywatelstwo i reformy gospodarcze. Jednak od 8 do 11 kadencji debaty Saeimy (2002–2011) na temat języka stały się bardziej spolaryzowane, jako że tożsamość etniczna i jedność narodowa zostały ściśle powiązane z polityką językową. Podkreśla się tu także malejący wpływ skrajnie prawicowych partii nacjonalistycznych w tym okresie oraz utratę znaczenia ich programów językowych. Podczas 12 i 13 kadencji parlamentu (2014–2018) polityka językowa coraz częściej była postrzegana w kategoriach bezpieczeństwa wewnętrznego, szczególnie w związku z napięciami geopolitycznymi ze strony Rosji. Referendum językowe z 2012 r., w którym zdecydowanie odrzucono propozycję uczynienia języka rosyjskiego drugim oficjalnym językiem, stanowiło punkt zwrotny. Doprowadziło to do większego nacisku na rolę i obecność języka łotewskiego w dyskursie publicznym i politykach rządowych.

W części drugiej przeprowadzono analizę kluczowych aktorów zaangażowanych w kształtowanie i wdrażanie polityki językowej, obejmując zarówno instytucje rządowe, jak i komisje ekspertów oraz inne agencje powołane do egzekwowania ustaw językowych. Część ta uwzględnia także wpływ organizacji międzynarodowych oraz koncentruje się na osobach i instytucjach, które odegrały kluczowe role w kształtowaniu łotewskiej polityki językowej. Rada Ministrów, parlament i Sąd Konstytucyjny są uznawane za mające znaczący wpływ na tworzenie i wdrażanie ustaw językowych. Fakt tworzenia komisji ekspertów oraz organów administracyjnych dedykowanych egzekwowaniu polityki językowej podkreśla, jak aparat państwowy rozrastał się, aby dostosować się do rosnącego znaczenia języka w polityce tożsamości narodowej. Co więcej, międzynarodowi aktorzy, tacy jak Unia Europejska, NATO oraz Wysoki Komisarz OBWE ds. Mniejszości Narodowych, są doceniani za swoją rolę w wywieraniu presji na Łotwę, tak by znalazła równowagę między promowaniem języka łotewskiego a ochroną praw mniejszości. Te organizacje, szczególnie w kontekście przystąpienia Łotwy do Unii Europejskiej i NATO, zachęcały do reform mających na celu zapewnienie praw rosyjskojęzycznej mniejszości bez kompromitowania wysiłków Łotwy na rzecz zachowania swojego języka narodowego.

Podsumowując, monografia Melanie Frank oferuje wszechstronną i wnikliwą analizę polityki językowej Łotwy w erze postsowieckiej. Autorka starannie bada napięcia między budowaniem narodu a inkluzją demokratyczną, pokazując, jak język stał się

centralnym zagadnieniem w wysiłkach Łotwy na rzecz konsolidacji tożsamości narodowej. Atutem książki jest szczegółowa analiza prawna i polityczna, a także perspektywa porównawcza, która umieszcza doświadczenia Łotwy w szerszym kontekście budowania narodu w państwach postsowieckich. Frank jednak krytycznie ocenia również ograniczenia łotewskiej polityki językowej, szczególnie jej wpływ na rosyjskojęzyczną mniejszość i wyzwania, jakie stawia ona dla inkluzji demokratycznej. Autorka dochodzi do wniosku, że polityka językowa Łotwy jest głęboko nacjonalizująca, co z jednej strony pomogło w konsolidacji łotewskiej tożsamości narodowej, ale z drugiej stworzyło wyzwania dla inkluzji demokratycznej. Napięcie między promowaniem łotewskiego jako jedynego oficjalnego języka a uwzględnieniem znaczącej rosyjskojęzycznej populacji jest ciągłe. Przypadek Łotwy ilustruje szersze problemy w budowaniu narodu w postsowieckiej rzeczywistości, gdzie dążenie do tożsamości narodowej może wchodzić w konflikt z wartościami demokratycznymi i prawami mniejszości. Recenzowany tom dostarcza bogatej analizy polityki językowej Łotwy w szerszym kontekście transformacji postsowieckich, podkreślając złożony związek między nacjonalizmem a demokracją.

Tomasz Wicherkiewicz*

 <https://orcid.org/0000-0003-3163-0454>

BIBLIOGRAFIA

Frank, Melanie. *Sprache im Spannungsfeld von Nation und Demokratie. Lettlands Sprachenpolitik seit Wiedererlangung der Unabhängigkeit*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2023.

* Zakład Polityki Językowej i Badań nad Mniejszościami,
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
 wicher@amu.edu.pl